

Natalia Manoylo*National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)*

Philosophical Anthropology as a Methodology Research the Phenomenon of the Human-Notary

Any problem that really worries a person, society, certain of its structural formations, can be effectively solved if you choose an adequate research methodology. It should always be one that includes the history of the origin and development of the object under study in its influential interaction with man. There are no problems in nature itself, because it is not divided into subject-object interaction. Objects of nature interact with each other, because it is quite natural, because movement is a way of its existence. Problems arise when a person, as a subjective being, explores nature, and even more so himself and other people. It is difficult to be objective in cognition, because you need to consciously get rid of the influence of subjective ideas, so as not to transfer them to a natural object and not to transfer to other people their ideas about the essential dimensions of its existence.

It seems that the approach of philosophical anthropology to the study of human nature is such that, on the one hand, takes into account biological features in the evolution of living things, on the other, projects on man the main trends in the transition of natural objects from simple to complex structures. This process, according to the famous representative of philosophical anthropology E. Moren, is the transfer of «culture» of nature to human culture, able to combine the achievements of natural science with the ability to create a humanistic socio-cultural in its development society. This unity of man and nature is manifested in the primary type of worldview and methodological consciousness, which is mythology as a projection of its mental components on natural phenomena. The mythogenic concept of the origin and development of philosophy as a worldview and at the same time an objective methodology of cognition is the main one. In our time, it acquires special significance in the study of man as the main problem of philosophy. Including a person who has chosen the profession of a notary.

Keywords: *philosophy, anthropology, society, man, notarial system, notary, phenomenon*

Наталія Манойло*Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)*

Філософська антропологія як методологія дослідження феномена людини-нотаріуса

Будь-яка проблема, яка насправді хвилює людину, суспільство, певні його структурні утворення, може бути ефективно вирішена, якщо обрана адекватна її змісту методологія дослідження. Нею завжди має бути така, яка включає в себе історію зародження й розвитку досліджуваного об'єкта в його впливовій взаємодії з людиною. У самої природи проблем немає, бо вона не розділена на суб'єкт-об'єктну взаємодію. Об'єкти природи взаємодіють між собою, бо це цілком природно, адже рух є способом її існування. Проблеми виникають, коли людина, будучи суб'єктивною істотою, досліджує природу, а тим більше саму себе та інших людей. Бути об'єктивним у пізнанні складно, адже потрібно свідомо позбуватись впливу суб'єктивних уявлень, аби не перенести їх на природний об'єкт та не переносити на інших людей свої уявлення про сутнісні виміри її буття.

Видається, що саме підхід філософської антропології до вивчення природи людини є таким, що, з одного боку, враховує біологічні особливості в еволюції живого, з іншого, проектує на людину основні тенденції в процесі переходу природних об'єктів від простих до складних структур. Цей процес, як вважає відомий представник філософської антропології Е. Морен, є перенесенням «культури» природи на культуру людини, здатної поєднати досягнення природознавства зі здатністю до створення гуманістичного соціокультурного у своєму розвитку суспільства. Така єдність людини і природи проявляється вже на первинному типі світоглядно-методологічної свідомості, яким є міфологія як проекція її душевних складових на природні явища. Міфогенна концепція походження й розвитку філософії як світогляду й водночас об'єктивної методології пізнання є головною. В наш час вона набуває особливого значення при дослідженні людини як головної проблеми філософії. В тому числі людини, яка обрала фах нотаріуса.

Ключові слова: *філософія, антропологія, суспільство, людина, нотаріат, нотаріус, феномен*

Постановка проблеми.

Важливість обраної теми дослідження зумовлена тривалим домінуванням погляду на неї як на розумну істоту *homo sapiens*. Такий погляд почав домінувати від початку епохи Гуманізму й потужно ствердився в епоху Нового часу та Просвітництва. Справді, досягнення пізнавального розуму не могли не вражати. Проте суспільне життя, як виявилось, не підлягає розуму природи, оскільки промислово-технологічний прогрес не супроводжувався прогресом як у відносинах, так і між народами, цивілізаціями. Тож постала проблема виявлення більш глибоких шарів свідомості, які, не діючи руйнівним чином в живій природі, проявляють себе в людині. Абстрактно-понятійний метод дослідження сутності людини виявився таким, що в його змісті реальна людина далеко не завжди впізнає себе.

Література з проблем людини невичерпна. Тому ми в своєму спираємось на класиків філософської антропології, починаючи від Г. Гегеля та Л. Фейєрбаха й закінчуючи К. Лоренцом та Е. Мореном та вітчизняним філософом Н. Хамітовим.

Мета статті – розкрити методологічний потенціал філософської антропології при вивченні феномена людини загалом, нотаріуса зокрема.

Виклад основного матеріалу.

Сутність людини в якості розумної істоти найбільш виразно висловив Гегель, підсумовуючи погляд на людину попередньої епохи: «Що розумне, те дійсне, і що дійсне, те розумне» (Гегель, 1990, с. 53). Що зовсім не означає, нібито він ігнорував біологічну природу людини. Досліджуючи природу духа, він стверджував, що «в пізнанні «ми повинні починати з духа, який ще у полоні природи, ще пов'язаний зі своєю тілесністю, ще не є дух, що володіє в собі буттям, – ми повинні починати ще з не свободолобного духу. Ця, якщо можна так виразитись, основа людини є предмет антропології» (Гегель, 1977, с. 40-41). Саме тому «перше, з чим має справу антропологія, є якісно визначена, до своїх природних визначеностей прив'язана душа» (Гегель, 1977, с. 41).

Зважаючи на таку складну сутність людини, відомий український філософ Н. Хамітов пропонує розглядати проблематику людського буття, «використовуючи методологію мета-антропології – філософії буденного, граничного, мета-граничного її буття» (Хамітов, 2019, с. 256). Ми її використовуємо, вважаючи, що вона справді виходить із цілісної внутрішньої сутності людини, свідомої необхідності йти шляхом (метод і є шлях) самовдосконалення.

Це означає, що людина в своїй безпосередній щоденній буденній дійсності визначається не стільки в якості *homo sapiens*, скільки в якості *homo sapiens est homo demens* – розумний безумець. Безумство людини, маючи об'єктивний характер, адже йдеться про природне походження людини, а в природі розум не діє як суб'єкт пізнання, він об'єктивний сам по собі, має узгоджуватись із розумом, виробленим людьми на засадах первинного світогляду. «Таким чином, міф, ритуал, магія і релігія здійснюють компроміс не лише із зовнішнім середовищем, але і з ноологічними силами, тобто внутрішній компроміс, що укладається усередині людського духу з його власними фантазіями, безладом, з його *ubris* і його протиріччями, з його власною схильною до криз природою. З появою *homo sapiens* культура концентрує в собі та інституалізує міфологію, магію, ритуал, релігію. Тим самим, культура бере на себе антропологічний компроміс неврозу, звільняючи індивідів (принаймні в принципі або статистично) від плутаного і неспокійного пошуку компромісу, пропонуючи їм адаптивні схеми упевненості, безпеки і очищення» (Морен, 1995, с. 140). Такою є позиція Е. Морена, обґрунтована ним на основі фундаментальних і глибоких аналітичних досліджень еволюції тваринного світу в його підході до людини.

Релігійна філософія, а євангельські моральні настанови якраз і є такими, що апелюють до розумно-вольових, а не свавільних дій людини, які нібито впорядковують ритуали та культу. Йдеться про заповіді Нагірної Проповіді: «Будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний» (Біблія, 1994, Матв., 5:48) та «Шукайте ж найперше Царства Божого і правди Його» (Біблія, 1994, Матв., 6:33) не лише на Небі, але й на Землі.

Стверджуючи, що євангельські тексти це ніщо інше, як популяризована морально орієнтована філософія Сенеки, ми також посилаємось на авторитет І.С. Еріугени, який, відзначав, що, поперше, «розмірковувати про філософію – це те ж саме, що розкривати правила істинної релігії, засобами якої першу і найвищу причину всіх речей – бога і смиренно поважають, і розумно досліджують. Отже, істинна філософія є істинна релігія і, навпаки, істинна релігія є істинна філософія» (Соколов, 1969, с. 788); по-друге, «нас не відмовляють, а, навпаки, заохочують досліджувати себе самих; як сказав Соломон: «Якщо не пізнаєш самого себе, йди на шляхи тварин» (Соколов, 1969, с. 789); по-третє, «не тому людина є воля, що вона є саме воля, а тому, що вона є розумна воля. Насправді, знищ розумну волю – і людини не буде (виділено

мною – Н.М.)» (Хрестоматія, 1997, с. 93). Тобто, вона буде залишатись у природі як прояв її законів, що не мають лінійного характеру, оскільки матеріальний світ об'єктів настільки універсальний у своїй різноманітності, що потрібно людині мати волю до мислення, аби підвести під різноманітне єдину спільну основу.

Пізнавальному мисленню людини заважає її схильність до уподібнення себе з природою безпосередньо, тілесно, а не опосередковано засобами понять про її внутрішні тенденції існування на шляху структурного ускладнення постійно виникаючих об'єктів. Таке тяжіння до природи Ф. Бекон пояснив тим, що воно «знаходить свої підстави в самій природі людини, в племені чи самому роді людей, адже помилково стверджувати, що почуття людини є мірою речей. Навпаки, всі сприйняття як почуттів, так і розуму ґрунтуються на аналогії людини, а не аналогії світу. Розум людини уподібнюється нерівному дзеркалу, яке, домішуючи до природи речей свою природу, відображає речі у викривленому й спотвореному вигляді» (Бекон, 1972, с.19). Тобто, людина своє власне народження видає як фактичне народження самої природи, а не виводить себе з природи. Звідси ідея створення природи якимось поза-космічним суб'єктом, яким і є Бог. В цьому невмирущості віри людей в нього і гарантія церкви на своє також, очевидно, вічне існування.

Натомість один із класиків сучасної філософської антропології Е. Морен пояснює таку схильність людини впливом на неї первинного світоглядно-пізнавального й тому світоглядно-методологічного способу пізнання, яким є міфологія з її олюдненням природи. Що об'єктивно, адже вона продукт еволюційного розвитку самої природи. Тому він стверджує, що в пізнанні потрібно виходити з того, що «справжня людина проявляє себе в діалектиці *sapiens-demens*. І, як вже було показано, лише розробка теорії організаційної надскладності дозволила б пов'язаним способом інтегрувати непов'язані аспекти людських феноменів; лише вона дозволила б радикальним способом зрозуміти ірраціональність» (Морен, 1995, с.192). Отже, зрозуміти і саму людину у всій її суперечливій дійсності.

Таким чином, кожна людина, обравши шлях, він же метод пізнання й метод/спосіб життєдіяльності та слідуючи йому, здатна підвестись над собою як суто природною істотою, долаючи при цьому буденно-ірраціональну мотивацію свідомості й замінюючи її зміст граничними й, нарешті, мета-граничними вимірами, які «органічно наповнені щастям, для кожного своїм, унікальним, особистісним, але таким, що закликає до діалогу з Автором іншого

щастя» (Хамітов, 2019, с.265). Таке піднесення справді заслуговує на те, щоб людина мала право величати себе Автором з великої літери. Із цією думкою Н. Хамітова ми, безумовно, погоджуємось.

Враховуючи зазначені рівні/сходінки самовдосконалення, спробуємо дати визначення основних ключових понять, які є головними для даного дослідження. Це, насамперед, поняття нотаріат, людина, нотаріус, суспільство, буття, феномен.

Буденний рівень розуміння. Людина від самого свого народження усвідомлює себе у своїй природно-тілесній, психофізіологічній визначеності. Для зовсім раннього дитячого віку це нормально, адже він включає в себе також і період, позбавлений пам'яті про своє життя. Процес самоусвідомлення започатковується разом із пробудженням в дитині, людині загалом мови не лише як засобу комунікації, спілкування, врешті, соціалізації, але й засобу самоствердження. Не випадково, а з об'єктивною необхідністю людина заявляє про себе займенником Я. Підтвердженням цього якраз і є власний тілесний організм. Звідси й мотивація поведінки, визначена внутрішніми душевними спонуканнями, жорстко підпорядкованими потребам тілесно-фізіологічного життєзабезпечення. Так формується егоцентрична життєва установка, адже досить тривалий період часу в русі перебуває тіло. Що стосується духу як суб'єкту пізнання, спрямованому на пізнання об'єктивного розуму природу, її законам, то він підпорядкований тілесній душі (див. вище посилання на Гегеля). А це і є початок антропології й філософії, яка має цю об'єктивність брати до уваги.

На буденному рівні зазначений і тілесно визначений егоцентризм домінує впродовж усього життєвого шляху людини. Навіть в системі освіти, яка покликана соціалізувати людське еґо, соціалізовані знаннями вихователі дошкільних дитячих закладів, вчителі шкіл й викладачі закладів вищої освіти, роблячи перекличку, чують відповіді «Я». Аналогічно в політичному житті: людина ідентифікується в паспорті за фотографією, нині за відбитками пальців. Що, звичайно, правильно й об'єктивно, хоча тут також можна запропонувати певні зміни. Але не в дусі тоталітарної максими, згідно якої «Я – остання літера в алфавіті», оскільки в житті вона завжди перша. Загалом же, бажаючи підтвердити свою реальність, людина вказує на себе вказівним пальцем, або ж всією долонею чи стиснутими в кулак всіма пальцями.

Система освіти покликана соціалізувати людське Я, насичуючи його знаннями, які виходять за межі, за граничні тілесні його

виміри. Це постає для людини у вигляді стресової ситуації, адже вимагає розвитку душевних потреб, не прив'язаних безпосередньо до розмірів тіла і його потреб. Безумовно, що саме тіло, будучи мікрокосмом, спонукає до подолання його власного об'єму. Адже воно потребує для свого життєвого росту постійного споживання тих, матеріальних об'єктів, з яких воно складається і без яких не може існувати. Так об'єктивно формується міфологічний світогляд як душевний потяг до свого природного материнського лона. Таким же чином започатковується і вихідний принцип філософії, сформульований ще античними філософами. А саме: подібне притягується до подібного, а тому людина як мікрокосм тотожна макрокосму. На рівні буденної свідомості відбувається процес антропоморфізації Буття, за якого воно сприймається як місце проживання спочатку, тобто на рівні тотемістичної свідомості, істотами, тілесна організація яких поєднує як форми рослинного й тваринного середовища, в якому безпосередньо перебуває родо-племінна людина, так і форми самої людини. Це вже є вихід за межі, кордони, границі її самої, формуючи сходінку, визначену в мета-антропології як граничний рівень. Вірніше, як його започаткування.

Подальше розширення меж відбувається на рівнях, що в міфології мають назву аніматизму й анімізму. Аніматизм означає надання диханню – *animates* – «одухотворений – віра в безособову одухотвореність усіх предметів і явищ навколишнього світу» (Словник іншомовних слів, 2000, с. 40) – космічного статусу. Все, з чого складається Буття, все перебуває в стані руху, тому нічого не помирає, не зникає, а лише постійно втілюється в усі об'єкти природного буття.

Для філософського світогляду це дає підстави стверджувати безумовну й абсолютну істину, згідно якої все в Бутті підлягає дії Закону, який для різних у своїй безкінечній множинності об'єктів модифікується на певні закони, яким вони підпорядковані, якими вони «дихають». Анімізм – *anima, animus* – «віра в існування душі і духів, що нібито управляють усім матеріальним світом» (Словник іншомовних слів, 2000, с. 41). Так формується образно-асоціативна свідомість як нібито завершення уявлення людини про безмежність і без-граничність свого власного обмеженого буденного існування і вихід/перехід на існування вічне, в якому душа вже не прикута до тіла, а до участі в управлінні всіма складовими Буття. Звідси вчення про переселення душ, що в філософському пізнавальному мисленні тотожне його – мисленню – сутності. А саме: бути суб'єктом поєднання різноманітного, даного органам відчуття, в Єдине, в Закон, в Розум.

Наступні складові міфології – магія і фетишизм. Магія як віра людини в реальну можливість «спілкуватись» із природними явищами і об'єктами об'єктивно виростає із всіх попередніх складових, оскільки, по-перше, людина подібна природі, по-друге, душа вічна, тому перебуває у всіх природних об'єктах, по-третє, перебуваючи в тілі людини, вона неодмінно зберігає пам'ять про її життєво необхідні потреби. Отже, можна, використовуючи певні ритуальні обряди, певну мову, можна налагодити контакт зі світовою душею і викликати певні явища, які заважають злагодженому життю людини як із собою самою, так і з іншими людьми та природними процесами.

Проте таке спілкування не є доступним кожній людині. Переважна більшість людей долає буденну свідомість на рівні віри в матеріальну безпосередню єдність людини і природи, передаючи функцію духовної єдності певним представникам свого соціуму, які здатні не лише до поклоніння, але й до впливу на природні й суспільні процеси, використовуючи для цього методи, відомі лише їй і дієві лише завдяки її зусиллям. Перша категорія фетишизму якись матеріальні об'єкти самі по собі, або ж вироблені самими людьми із матерії природи артефакти, поклоняючись їм з тієї причини, що вірять в їх цілющі властивості для себе.

Суспільство, таким чином, диференціюється на тих, хто, виходячи за граничні межі свого власного тіла, задовольняється граничними межами свого буденного існування в певній місцевості, і тих, хто, дивлячись на зоряне небо, апелює до духовних сутностей. Першим вони недоступні, тому продукуються скульптурні божества як володарі буття, що вкрай позитивно, адже розвиваються найрізноманітніші види образотворчого мистецтва. Другим вони доступні, тому започатковується ораторське мистецтво, коли маги віщають від імені не лише богів, але й від імені якихось трансцендентних сутностей, які насправді управляють Буттям.

Так, як ми думаємо, відбувається піднесення свідомості людини у формі властивої лише їй самосвідомості до рівня, який називається мета-граничним буттям. Для масової свідомості це сутність, асоційована з Богом; для свідомості, яка набула статусу самосвідомості, це спілкування з Розумом Буття, що має форму, як відзначає М. Мамардашвілі, «трансцендування». Аналізуючи вчення Платона, він його позицію пояснює таким чином: «Є трансцендування, але немає трансцендентного. Є дія в людині якоїсь сили, але приписувати їй ціль і спрямування у вигляді предмета, на який вона спрямована, ми не маємо права. Як філософ, Платон не міг цього сказати. Можна перебувати в стані

трансцендування, але завоювати точку зору і подивитись, що трансцендентно передбачається, – неможливо. ...Ось це рефлексивне дублювання або зосередження у своїй свідомості і тим самим замикавання трансцендування на собі і є, згідно Платона, сутність. Сутність – це таке уявлення про предмет, яке виникає відносно предмета в акті рефлексивного зосередження на прояві в собі трансцендування. ...Не можна описати трансцендування з боку, можна лише задати свідомість трансцендування. І ця свідомість і є той матеріал, із якого вибудовуються наші істинні поняття про речі зовнішнього світу» (Мамардашвили, 1990, с. 12).

На користь такого розуміння сутності або ж природи речей те, що філософія, яку Аристотель визначив як процес «мислення про мислення» (Соколов, 1969, с. 423), в якості вихідної аксіоми пізнання сутності Буття і буття людини обрала положення про принципову сутнісну єдність людини як мікрокосму і макрокосму. Тому складно передати сутність речей тим, хто не здійснює відзначений процес трансцендування себе в собі.

Аналогічну позицію розробляє і вітчизняний філософ Н. Хамітов. Вводячи в процес буття людини мета-граничну сходику, він зазначає, що на ній «відбувається вихід за межі буденного буття з його безособовою (нам здається, що йдеться про без-особистісне, а не безособове – авт.) завершеністю і граничного буття з його незавершеністю і усвідомленою екзистенційною відокремленістю» (Хамітов, 2019, с. 258). Саме тому «у мета-граничному бутті процес трансцендування, який визначає людське буття взагалі, зазнає фундаментальної метаморфози. Спираючись на традицію екзистенційної філософії, це буття можна було б співвіднести із трансценденцією і назвати антропо-трансценденцією» (Хамітов, 2019, с. 259). Її суть в тому, що людина відкриває не лише себе для себе і для світу на найпотаємнішому рівні, але й для інших. Звичайно, що найперше для тих, хто йде таким же шляхом.

Шлях досить складний, через що К. Ясперс із сумом відзначав, що складно відкрити себе навіть в середовищі філософів. Розчиняючись в людській масі, потрібно шукати і знаходити друзів-однодумців, оскільки «від самотності спасає не світ, а самобуття, яке встановлює зв'язок людини з іншими. Ця єдність володарів самобуття є невидима дійсність суттєвого. Оскільки об'єктивного критерію надійності самобуття не існує, вона не могла бути об'єднана в групи влади. ...В цьому їх слабкість, сила їх може зберігатись тільки в невидимості. ...Подібна близькість володіючих самобуттям людей – найкраще, що може бути дароване

нам сьогодні. Ці люди слугують один одному гарантією того, що буття існує» (Ясперс, 1991, с. 407, с. 408).

Отже, визначення сутності людини як природно-соціальної істоти потребує розуміння того, як вона проявляє себе в процесі її життєдіяльності. Такий аналіз потрібний, оскільки головною концепцією походження філософії є міфогенна. То ж вона, закликаючи людину до самопізнання, одночасно формується як філософська антропологія. Остання ж обрана нами як методологія аналізу феномена людини і суспільства, для яких нотаріально-правова свідомість є, як ми вище виразились, ядром, центром кристалізації різноманітного в щось цілісне, Єдине. Тим більше, що сучасна людина, залежачи від інших людей та складаючи разом із ними суспільство, фактично перебуває в такій же позиції, як і людина міфологічна. Адже всі люди не тільки родом із дитинства, але і з міфологічної свідомості. Як це позначається на феномені людини-нотаріуса і сутності суспільного прошарку, який вони складають, буде розглянуто в наступній статті.

На буденному рівні зазначений і тілесно визначений егоцентризм домінує впродовж усього життєвого шляху людини. Навіть в системі освіти, яка покликана соціалізувати людське его, соціалізовані знаннями вихователі дошкільних дитячих закладів, вчителі шкіл й викладачі закладів вищої освіти, роблячи перекличку, чують відповіді «Я». Аналогічно в політичному житті: людина ідентифікується в паспорті за фотографією, нині за відбитками пальців. Що, звичайно, правильно й об'єктивно, хоча тут також можна запропонувати певні зміни. Але не в дусі тоталітарної максими, згідно якої «Я – остання літера в алфавіті», оскільки в житті вона завжди перша. Загалом же, бажаючи підтвердити свою реальність, людина вказує на себе вказівним пальцем, або ж всією долонею чи стиснутими в кулак всіма пальцями.

Система освіти покликана соціалізувати людське Я, насичуючи його знаннями, які виходять за межі, за граничні тілесні його виміри. Це постає для людини у вигляді стресової ситуації, адже вимагає розвитку душевних потреб, не прив'язаних безпосередньо до розмірів тіла і його потреб. Безумовно, що саме тіло, будучи мікрокосмом, спонукає до подолання його власного об'єму. Адже воно потребує для свого життєвого росту постійного споживання тих, матеріальних об'єктів, з яких воно складається і без яких не може існувати. Так об'єктивно формується міфологічний світогляд як душевний потяг до свого природного материнського лона. Таким же чином започатковується і вихідний принцип

філософії, сформульований ще античними філософами. А саме: подібне притягується до подібного, а тому людина як мікрокосм тотожна макрокосму. На рівні буденної свідомості відбувається процес антропоморфізації Буття, за якого воно сприймається як місце проживання спочатку, тобто на рівні тотемістичної свідомості, істотами, тілесна організація яких поєднує як форми рослинного й тваринного середовища, в якому безпосередньо перебуває родо-племінна людина, так і форми самої людини. Це вже є вихід за межі, кордони, границі її самої, формуючи сходинку, визначену в мета-антропології як граничний рівень. Вірніше, як його започаткування.

Висновки.

1. Визнаючи буття людини в її природно-біологічній і суспільно-культурній єдності, потрібно ґрунтовно визначити її психофізіологічну природу. Адже саме вона мотивує поведінку людини не лише в доцивілізаційний період існування суспільства, але й значною мірою в цивілізаційний також.

2. Для розуміння сутнісно-атрибутивних властивостей людини потрібно досконало аналізувати зміст міфологічної світоглядної картини буття. Адже на цьому рівні відбувається не просто пасивне його споглядання, але й безпосереднє вживання в нього, віра в його живу основу і в його людяність.

3. Цивілізаційний поступ суспільства загалом, українського зокрема, в першу чергу залежить від того, якою мірою людина в своєму повсякденному житті керується властивими їй внутрішніми здібностями. Якщо вона обирає для себе професію юриста, в неї має бути наявне вроджене почуття справедливості, оскільки саме вона є тим, чого

бажають всі люди будь-якого народу, будь-якого типу суспільства. Держава в особі своїх чиновників має завжди чинити по справедливості. А для цього, утверджуючи себе як демократичну й правову, має спрямовувати свою діяльність на виявлення у них такого вродженого почуття.

4. З метою подолання тих кризових ситуацій, які час від часу виникають в українському суспільстві, зусилля держави в першу чергу потрібно спрямовувати на формування в суспільній свідомості поваги до тих соціальних суб'єктів, для яких безумовне дотримання правових норм є непорушним законом. Саме таким прошарком є спільнота, що виконує функції нотаріату.

5. При розбудові держави народом, який не мав її впродовж майже тисячолітньої історії свого існування, потрібно формувати активний соціальний прошарок, чистоті помислів якого б довіряла переважна більшість населення.

6. Важливе значення в процесі державотворчості має просвітницька філософсько-правова робота носіїв державницького умонастрою серед населення, наслідком якої має стати подолання хибних уявлень про її істинну сутність. Бездержавність українського народу, тривале перебування прашурів в умовах чужих держав, сформувало досить стійку анархічні настрої, які також потрібно долати.

Напрямки подальших досліджень на пряму впливають із наведених висновків. А саме: потрібно досліджувати, яким саме чином енергія природних сил втілюється в генетичну основу людини, підсилюючи його духовність в соціокультурному напрямку. В іншому випадку маємо дикунство і варварство, властиві також і цивілізованому світу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Антология мировой философии. В 4-х т. Т.1, ч.1 и 2. М.: Мысль, 1969. (АН СССР. Ин-т философии. Философ. наследие). Т.1. Философия древности и средневековья / ред. коллегия: В. В. Соколов и др. 936 с.
- Біблія. К.: Українське біблійне товариство, 1994. 1255 с.
- Бэкон Ф. Новый органон. Сочинения в двух томах. Т.2. М.: Мысль, 1972. С. 5-222.
- Гегель Г. В. Ф. Философия права. М.: Мысль, 1990. 524 с.
- Гегель. Энциклопедия философских наук. Т.3. Философия духа. М.: Мысль, 1977. 471 с.
- Мамардашвили М.К. Сознание как философская проблема. Вопросы философии. №10. 1990. С. 3-18.
- Морен Э. Утраченная парадигма: природа человека. К.: КАРМЭ-СИНТО, 1995. 240 с.
- Словник іншомовних слів. К.: Наукова думка, 2000. 680 с.
- Хамітов Н. Екзистенціаль «щастя» у координатах метаантропології: буденний, граничний та метакраничний виміри. – В кн.: Щастя та цивілізаційний розвиток: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 14-15 листопада 2019 р.). Львів, 2019. 266 с.
- Хрестоматия по философии: Учебное пособие для высших учебных заведений. Р.-Д.: Феникс, 1997. 544 с.
- Ясперс К. Смысл и назначение истории. М.: Политиздат, 1991. 528 с.

REFERENCES

- Bekon, F. (1972). *Novyy organon. Sochineniya v dvukh tomakh* [New Organon. Works in Two Volumes]. M.: Mysl', 2, 5-222.
- Bibliia [Bible]. (1994). K.: Ukrainske bibliine tovarystvo.
- Gegel', G. V. F. (1990). *Filosofiya prava* [Philosophy of Law]. M.: Mysl'.
- Gegel'. (1977). *Filosofiya dukha* [Philosophy of Spirit]. In *Entsiklopediya filosofskikh nauk*. M.: Mysl', 3.
- Khamitov, N. (2019). Ekzystentsial «shchastia» u koordynatakh metaantropolohii: budennyi, hranychnyi ta metahranychnyi vymiry [Existential "Happiness" in the Coordinates of Metaanthropology: Everyday, Boundary and Metaboundary Dimensions]. In *Shchastia ta tsyvilizatsiyni rozvytok: zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Lviv, 14-15 lystopada 2019 r.). Lviv.
- Khrestomatiya po filosofii: Uchebnoye posobiye dlya vysshikh uchebnykh zavedeniy [Reader on Philosophy: A Textbook for Higher Educational Institutions]. (1997). R.-D.: Feniks.
- Mamardashvili, M. K. (1990). *Soznaniye kak filosofskaya problema* [Consciousness as a Philosophical Problem]. *Voprosy filosofii*, 10, 3-18.
- Moren, E. (1995). *Utrachennaya paradigma: priroda cheloveka* [A Lost Paradigm: Human Nature]. K.: KARME-SINTO.
- Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of Foreign Words]. (2000). K.: Naukova dumka.
- Sokolov, V. V. (Ed). (1969). *Filosofiya drevnosti i srednevekov'ya* [Philosophy of Antiquity and the Middle Ages]. In *Antologiya mirovoy filosofii. (AN SSSR. In-t filosofii. Filosof. naslediyе). V 4-kh t. (T.1, ch.1 i 2)*. M.: Mysl'.
- Yaspers, K. (1991). *Smysl i naznacheniyе istorii* [The Meaning and Purpose of History]. M.: Politizdat.

Manoylo Natalia**Ph.D., Doctoral Student, <https://orcid.org/0000-0002-6369-7437>, notarmanoylo@gmail.com**

Стаття надійшла / Article arrived: 05.09.2021

Схвалено до друку / Accepted: 29.09.2021